

PUHEENVUOROJA

**KOLMANNEN SEKTORIN KULTTUURITILAT
TOTEUTTAVAT TÄRKEITÄ TEHTÄVIÄ****Mari Kuukkanen***

Kolmannen sektorin kulttuuritoiminnasta on ilmestynyt viime vuosina erilaisia selvityksiä ja hankeraportteja. Kiinnostusta on herättänyt esimerkiksi kulttuuriyhdistysten- ja osuuskuntien asema hyvinvointipalveluiden tuottajina (Koivisto ym. 2010). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisusarjassa ilmestyneessä *Kulttuurialan kolmas sektori* -selvityksessä (Kosonen & Pekkarinen 2010) puolestaan tehdään laaja-alainen katsaus erilaisiin kolmannen sektorin kulttuuritoimijoihin ja näiden kohtaamiin haasteisiin ja kehitystarpeisiin. Rajatumpaa näkökulmaa edustaa *Vapaan kentän jäljillä* -selvitys (Oinaala & Ruokolainen 2013), jossa tarkastelun kohteena on teatterin, tanssin, sirkuksen sekä performanssi- ja esitystaiteen kolmas sektori. Vähemmälle huomiolle julkaisuissa on kuitenkin jäänyt kolmannen sektorin kulttuuritoimintaan liittyvä tilakysymys: onko toimijoilla tilat toimintansa harjoittamiseen, jos on niin millaiset, millä tilakustannukset rahoitetaan, ketkä tilaa käyttävät, mitä kaikkea tilat mahdollistavat ja millaisia vaikutuksia niillä on.

Tilanäkökulma on tärkeä kolmannen sektorin tarkastelussa muun muassa siksi, että se nostaa etualalle kolmannen sektorin rahoituksen ja sen haasteet, koska tila on usein suuri menoerä. Tilanäkökulma kohdistaa huomion myös toi-

* *Mari Kuukkanen on Turun Kirjakahvilan aktiivi ja sosiologian jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa. Email: mari.kuukkanen@helsinki.fi*

mijoiden keskinäisiin suhteisiin ja toiminnassa rakentuviin siteisiin, sillä tilan käyttö ja hallinta on potentiaalinen ristiriitojen aiheuttaja, mutta toisaalta tila myös mahdollistaa yhteen kokoontumisen ja yhdessä tekemisen ja niiden myötä syntyvän yhteenkuuluvuuden tunteen.

Jälkimmäinen huomio liittyy tilojen tehtäviin ja vaikutuksiin: mitä tarkoitusta tilat palvelevat ja mitä tiloilla saadaan aikaan. Varsinaisen kulttuuritoiminnan – mikä sekin voi sisältää suppeamman tai laveamman määrän erilaisia toimintoja – lisäksi kulttuuritilat voivat toteuttaa myös monia muita tehtäviä. Näiden erilaisten tehtävien selvittäminen ja esiin tuominen on tärkeää nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa valtion ja kuntien halukkuus osoittaa tiloja riippumattomaan kansalaistoimintaan on vähäistä. Myös talonvaltausten kaltaisten tilakamppailujen tukemiseksi olisi hyvä olla tietoa siitä, mitä kaikkea omaehtoisilla tiloilla voidaan saada aikaan.

Tarkastelen tässä kirjoituksessa kysymystä kulttuuritilojen tehtävistä Turun Kirjakahvilan¹ esimerkin kautta. Kirjoituksen pohjana on paitsi omat kokemukseni Kirjakahvilan pitkäaikaisena vapaaehtoisena myös Kirjakahvilan aktiiveille vuonna 2012 suunnattu kysely, jonka toteuttamiseen osallistuin osana työryhmää. Kyselyssä kirjakahvilalaisilta kysyttiin heidän näkemyksistään Kirjakahvilan identiteetistä, kuten Kirjakahvilan ydintoiminnoista ja arvoista, Kirjakahvilan merkityksestä sekä heille itselleen että laajemmin yhteiskunnassa sekä kirjakahvilalaisten motiiveista tehdä vapaaehtoistyötä ja toimia nimenomaan Kirjakahvilassa. Kysely liittyi Kirjakahvilan sääntöuudistustyöhön, ja sen tarkoituksena oli auttaa erityisesti ”osuuskunnan tarkoitus” -sääntökohdan muo-
toilussa. Kyselyyn vastasi 39 Kirjakahvilan silloista toimijaa.

Varsinaiseen kulttuuritoimintaan liittyen kyselyssä korostui Kirjakahvilan merkitys *tapahtuma-areenana*. Kirjakahvila ei ole ainoastaan kirjallisuuteen keskittyvä kulttuuritila, vaan siellä järjestetään myös paljon muuta ohjelmaa. Esimerkiksi vuonna 2013 Kirjakahvilassa järjestettiin 52 musiikkitilaisuutta, 45 elokuvanäytöstä ja 46 kirjallisuustilaisuutta. Kun mukaan lasketaan muut tapahtumat, esimerkiksi erilaiset harrastekerhot, työpajat ja keskustelu- ja infotilaisuudet, koko vuoden tapahtumamääräksi saadaan 250. Kyselyssä Kirjakahvilan tärkeyttä tapahtuma-areenana perusteltiin muun muassa sillä, että Kirjakahvila ”tarjoaa ihmisille mahdollisuuden kokeilla omia ideoitaan” ja nimenomaan vielä niin, että se ”opettaa toimijoille aika nopeasti että miten tapahtumia järjestetään ja ideoidaan ja antaa mahdollisuuden toteuttaa omia visioita ja kokeilla sillä tavalla omia siipiä”. Tämän funktion tärkeyttä perusteltiin myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta: ”kaiken kaupallistuessa ja kallistuessa tällaisia maksuttomia tilaisuuksia järjestäviä, omaehtoisen toiminnan mahdollistavia tiloja tarvitaan entistä kipeämmin”. Eräs vastaaja kiteytti Kirjakahvilan merkityksen näin: ”se näyttää esimerkillään, mitä ihmiset voivat

saada aikaan kannustavissa ja pakottamattomissa olosuhteissa.”

Toiseksi kyselyssä tuli esiin Kirjakahvilan merkitys *vapaana julkisena tilana*. Kahvilatoiminnan, pitkien aukioloaikojen ja keskeisen sijainnin vuoksi Kirjakahvilaan on helppo pistäytyä. Kirjakahvilassa ei ole ostopakkoa, ja sinne voi tulla vaikka vain lukemaan lehtiä, opiskelemaan, pitämään kokouksia tai tapamaan kavereita. Useampikin vastaaja luonnehti Kirjakahvilaa ”julkiseksi olohuoneeksi”, ja joku toivoi sen jatkossakin olevan ”matalan kynnyksen avoin kaupunkitila”. Eräs taas totesi, että ”on tärkeää olla vapaa julkinen tila, jossa oleminen ei edellytä minkään ryhmän jäsenyyttä, ostopakkoa tai ahdistavaa ’saanko olla täällä’ -tunnetta”. Vapaus ja julkisuus ovat tässäkin tietysti suhteellisia käsitteitä, sillä Kirjakahvila toki määrää tilan käytöstä ja varmasti on myös ihmisiä, jotka eivät koe Kirjakahvilaa paikaksi, jonne he voivat noin vain tulla. Silti on merkillepantavaa, miten tärkeäksi koetaan jo pelkästään se, että ylipäänsä on jokin ei-kaupallinen ja julkisista tahoista riippumaton tila, jossa voi viettää aikaa.

Viimeisenä huomiona kyselystä voi nostaa esiin Kirjakahvilan merkityksen *kuulumisen ja yhteisyyden luojana*. Kirjakahvilan toiminnassa on mukana paljon ihmisiä, joiden siteet ympäröivään yhteiskuntaan ovat syystä tai toisesta ohuet. Vastapainoksi tälle Kirjakahvila tarjoaa tilan kautta rakentuvan yhteisön, jossa voi kokea olevansa tärkeä. Eräs vastaaja esimerkiksi totesi tullessaan Kirjakahvilan toimintaan mukaan siksi, että hänellä oli ”tunne hukkaan heitetyistä päivistä toimetttömyyden keskellä”, ja pysyneensä mukana toiminnassa siksi, että ”koen itseni tarpeelliseksi ja kaivatuksi”. Toinen vastaaja puolestaan totesi Kirjakahvilan tarjoavan ”turvapaikan ihmisille, joita muualla katsottaisiin kiereen”. Kuten aiemmin lainatussa vastauksessa todettiin, Kirjakahvilaan kuulumisen ei edellytä minkään määrätyn ryhmän jäsenyyttä tai jonkin tietyn alakulttuurisen identiteetin omaksumista, ja toisaalta siellä voi myös toimia ilman ”syrjäytyneen”, ”työttömän” tai ”mielenterveysongelmaisen” kaltaisia, usein leimaavia määreitä.

Pintapuolisesti katsoen voisi ajatella, että useassa vastauksessa mainittu Kirjakahvilan yhteisöllisyys rakentuu jotenkin automaattisesti jaetun maailmankatsomuksen tai elämäntavan varaan, sillä Kirjakahvila on leimallisesti ”punavihreä” paikka. Todellisuudessa kuitenkin tämän kategorian sisään mahtuu sekä näkemyksellisiä eroja että tässä tapauksessa eri ymmärryksiä siitä, mikä on Kirjakahvilan identiteetti ja tarkoitus. Kirjakahvilassa on syntynyt erimielisyyksiä esimerkiksi anarkistien ja puoluepoliittisten toimijoiden välille siitä, miten Kirjakahvilan puoluepoliittinen sitoutumattomuus pitäisi ymmärtää. Ongelmia on aiheuttanut myös se, että osa aktiiveista toivoo Kirjakahvilan vaikuttavan ulospäin mahdollisimman neutraalilta ja helposti lähestyttävältä paikalta, kun taas osa toivoo Kirjakahvilan ottavan avoimesti kantaa yhteiskun-

nallisiin kysymyksiin leimautumista pelkäämättä. Osin edelliseen kytkeytyvä ero liittyy siihen, toivooko Kirjakahvilan olevan ennen kaikkea vapaa tila vailla sen suurempaa agendaä vai ennen kaikkea kulttuuriin keskittyvä tila vai jollain tavoin poliittinen tila. Kirjakahvilassa nähdään paljon vaivaa näiden ja muiden erojen kanssa toimeen tulemiseksi, minkä vuoksi on perusteltua väittää, että Kirjakahvilassa rakentuva yhteisyys on monin tavoin aktiivisesti luotua eikä automaattisesti syntyvää. Silti selvää on, että yhteisyydellä ja avoimuudella on parhaassakin tapauksessa aina rajansa, minkä vuoksi vastaavia kuulumisen ja osallisuuden mahdollistavia paikkoja olisi hyvä olla paljon nykyistä enemmän.

Lopuksi: kolmas sektori, kulttuuri ja tila

”Kolmannen sektorin kulttuuritila” on käsitteenä niin laaja, että kaikkiin sellaisiksi luokiteltaviin tiloihin tässä käsitellyt asiat eivät päde, ja toisaalta myös muilla kuin kulttuuritiloilla voi olla samankaltaisia tehtäviä. Yksi erottava tekijä kolmannen sektorin kulttuuritiloista puhuttaessa liittyy siihen, edustaako tilaa ylläpitävä taho niin sanotusti vanhaa vai uutta kolmatta sektoria (ks. Saukkonen 2013). Voittoa tavoittelemattomana, riippumattomana ja yleishyödyllisenä osuuskuntana Kirjakahvila edustaa perinteistä kolmannen sektorin toimijaa, ja siksi sen toiminnassa on piirteitä, jotka poikkeavat esimerkiksi palvelutuotantoon ja ammatinharjoittamiseen keskittyvistä, ”uuden” kolmannen sektorin toimijoista. Toinen ero kulttuuritilojen välillä syntyy toimintojen laajuudesta. Yhdistysten ylläpitämät galleriat ja keikkapaikat ovat myös kolmannen sektorin kulttuuritiloja, mutta tällaisena rajatumman funktion omaavina tiloina ne eroavat Kirjakahvilan kaltaisista kulttuurin monitoimitiloista, ja niiden toteuttamat tehtävät voivat siksi olla erilaisia.

Tiloihin kohdistuvan kiinnostuksen ei kuitenkaan tarvitse kohdistua vain niiden tehtäviin tai vaikutuksiin, vaan tilojen tarkastelu voi tuottaa uutta tietoa sekä kolmannen sektorin nykytilasta että kulttuuritoiminnasta tällä sektorilla. Sen selvittäminen, millaisilla kansalaisyhteiskunnan toimijoilla on tilat käytössään, mitä tiloissa tehdään ja miten ne kustannetaan, saattaisi kertoa paljonkin siitä, missä kolmas sektori tällä hetkellä menee. Samoin jos lähtökohtana on tila ja se mitä siellä tapahtuu, päädytään todennäköisesti erilaisiin tulkintoihin kolmannen sektorin kulttuuritoiminnasta, kuin jos huomio keskitetään rajatusti taiteenaloihin tai jos tulkintojen kriteerinä on vaikkapa toiminnan ammattimaisuus (vrt. Kosonen & Pekkarinen 2010; Oinaala & Ruokolainen 2013). Kuten todettua, tiloja koskevalla tiedolla olisi myös käytännön hyötyä tilojen puolesta toimiville kansalaisyhteiskunnan toimijoille.

Viite

- 1 Kirjakahvila on vuonna 1981 perustettu osuuskunta, joka ylläpitää kahvilaa ja pienimuotoista kirjakauppatoimintaa Turun keskustassa. Osa byrokratiasta, kahvilatuotteiden valmistus ja siivous hoituvat muutaman osa-aikaisen palkatun työntekijän voimin, mutta muuten kaikki Kirjakahvilan toiminta perustuu vapaaehtoistyölle.

Kirjallisuus

- Koivisto, Nelli & Kai Lehikoinen & Riitta Pasanen-Willberg & Minna Ruusuvirta & Pasi Saukkonen & Pirita Tolvanen & Arsi Veikkolainen (toim.) (2010). *Kolmannella lähteellä. Hyvinvointipalveluja kulttuurin, liikunnan ja nuorisotyön aloilta*. Kokos palvelut, Teatterikorkeakoulu, Helsinki.
- Kosonen, Hanna & Helena Pekkarinen/Diges ry (2010). *Kulttuurialan kolmas sektori*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:24. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki.
- Oinaala, Anu & Vilja Ruokolainen (2013). *Vapaan kentän jäljillä. Tutkimus teatterin, tanssin, sirkuksen sekä performanssi- ja esitystaiteen vapaasta kentästä*. Cuporen verkkojulkaisuja 20. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäatiö, Helsinki.
- Saukkonen, Pasi (2013). Kolmas sektori – vanha ja uusi. *Kansalaisyhteiskunta* 1 (2013), 6–31.